

СОЊА ВЕСЕЛИНОВИЋ

БУКА И МУЗИКА (НАШИХ) ТРАНЗИЦИЈА

Разговор водила Тамара Крстић

Соња Веселиновић рођена је 1981. године у Новом Саду. Асистент је на одсеку за компаративну књижевност Филозофског факултета у Новом Саду. Члан је Уредништва часописа за књижевност и теорију *Поља*. Бави се научним радом, књижевном критиком и преводи са француског језика. Објавила је студију *Преводилачка поетика Ивана В. Лалића* („Академска књига”, Нови Сад 2012). Као победници на Фестивалу младих песника у Зајечару, 2008. године објављена јој је књига поетске прозе *Поема њреко*. Лирски роман *Кросфејд* (КЦНС, Нови Сад 2013), за чији нацрт је добила стипендију из Фонда „Борислав Пекић”, донео је Соњи Веселиновић награду „Исидора Секулић”. Та награда је и повод за овај разговор.

Тамара Крстић: *Награда се додељује за дела писана у књижевним жанровима у којима је стварала Исидора. Шта је у књижевности гоштво век касније, и на који начин, преостало од њих жанрова?*

Соња Веселиновић: Период када је стварала Исидора Секулић јесте везан за негде постепено, а негде очигледније разарање традиционалног жанровског система у књижевности. Као читаоци, ми ништа суштински не добијамо тиме што ћемо неко дело коначно „одредити”, сврстати, нарочито ако је оно настало у покушају да се један наслеђени начин писања одбаци, јер се осећа као лажан, као неаутентичан за оно што аутор има да изрази. За мене је то жанровско питање данас потпуно превазиђено и

доживљавам га само као понекад нужно оперативно. Књижевни облици и поступци се мењају у складу са потребама и осећајем човека датог времена. Питање је, на пример, ко би могао данас написати ерудитски а емоционално вибрантан есеј какав је писала Исидора и шта би он говорио и значио данашњем српском читаоцу. Што, наравно, не значи да он не опстаје у неким другим књижевностима где има дужу традицију и доживљава се као сасвим природан, припадајући начин изражавања одређених идеја.

Изазови жанра, форме, језика, нарације, преиспитивање књижевне наслеђа и трагање за идентитетом, за својством представљају теме које повезују Ваце књиже – Поему преко и Кросфејд...

Сваку књигу доживљавам као један засебан свет, један мали поетички пројекат. Њена форма није нешто унапред осмишљено, већ је органска, за њом трагам док управо тај начин на који је нешто изречено не постане и једини начин на који може бити изречено. Не желим да ово звучи романтичарски, нити да гајим неку илузију о оригиналности, једноставно наглашавам да су обе моје књиге настајале врло дуго и у том процесу се мењале и сазревале заједно са оном интелектуалном и емоционалном садржином због које у основи и пишемо.

Да ли је и Исидора у свом писању за сличним стварима трагала?

Она се борила за стваралачке слободе које су у њено време, из различитих разлога, изазивале осуду. А свака њена књига из области књижевности написана је другачије, истражујући различита поља човекове психе, ограничења, условљености, избора. У том смислу, њено стваралаштво заиста подразумева све већу интелектуалну и стваралачку глад, која ретко када ставља финалну тачку.

Поема преко окренућа је изазовима поезије, Кросфејд изазовима прозе. Постоје ли данас строге одређене границе између ова два књижевна рода и да ли их иста питања муче?

Лирска проза, песма у прози, лирски роман своју снагу добијају управо тиме што су субверзивни у односу на традиционално постављене врсте. Они кријумчаре оно што не очекујете у оквирима очекиваног. Када видите прозу, очекујете причу. Не морате добити само песничку слику да би ваше читање било донекле

померено у односу на очекивања, то може бити научни дискурс, расправа и терминологија, или управо есејистика. Не мора се дуго трагати међу савременим романописцима, па да се уоче такви поступци, ето, на пример, Ијана Маџуана, Зебалда, или, у поезији, Ен Карсон. У нашој књижевној критици дуго су владале предрасуде према овим жанровима, премда су они суштински значајни за готово све класике наше модерне књижевности.

Роман Кросфејд преиспитује поимање идентичности заснованих на противречностима унутар једне личности али се преноси и на питања унутар саме књижевности: Има ли књижевност свој идентичности у XXI веку?

Свакако да има, али мислим да је одвећ рано да о томе смислено говоримо.

У каквим процесима или противречностима сје се нацили Ви као писац када сје одлучили да пишете о емоционалности, о љубави, страсти, заносу, срећи, блискости, самоћи, страховима, сумњама?

Многа од наших данашњих дневних искустава не могу бити ефемернија и тривијалнија. Још је реализам демократски омогућио да тривијално буде обрађено у књижевности, а већ се Флобер згрозио над баналношћу својих ликова, док је истовремено осетио неопходност то да изрази. Дакле, питање је како бити део свог времена, а не писати тривијалну књижевност? Важно је трагати за тим шта човека данашњице чини таквим какав јесте, у емоционалном и психолошком смислу, а томе су друштвене мреже и сличне појаве само симптом.

Љубав је постала готово зазорна тема, скрајнута од стране сексуалности, па и од разних патолошких емоционалних стања. Мене је интересовала управо та транспозиција, описивање, готово сецирање неке емоције, доживљаја, сензације, на начин како је то, на пример, учинила Исидора у „Главобољи”. То прво лице као да излази из себе и од горе или са стране гледа на сопствени доживљај. Ако смо мислећи људи, ми се никада у потпуности, без остатка не „поклапамо” са самима собом, увек постоји мисао о себи као о другоме. Она уме да буде врло провокативна.

Колико је прапраба за идентичности савремене књижевности почива и на дијалогу или у полемици са књижевном традицијом?

Бесмислено је писати без тог дијалога, у сваком смислу. Познајем младе људе, студенте књижевности, који пишу, а не желе да читају. Замислите само ту ароганцију да они мисле да њих неко треба да чита, а они сами неће да читају књижевну баштину! Оно што смо прочитали живи у нама, ствара заједно са нама, често и потпуно несвесно одзвања у нашим речима. И то је сасвим природно, тиме се књижевност показује као један огромни живи организам, који свако ново читање ревитализује.

У таквом дијалогу какву би улогу имала Исидора Секулић у Вашиим књигама?

Када је реч о *Кросфејду*, подсетила бих на њен есеј „Дански мотиви. Андерсен, Киркегор”, који је за мене колико леп толико и потресан. Начин на који она ту пише о Андерсену јако је инспиративан: има један део када пише како га је привлачило позориште и балет, како је хтео пред публиком да изводи скокове и гримасе, онако незграпан, те да није знао о себи да ли је трагичан или комичан. Већ само тих неколико реченица садрже у себи читав један роман, а Секулићева је управо то успевала – да тако лако оживи неку само дотакнуту грађу. Свакако, *Кросфејд* вуче делом на ону скандинавску, хиперборејску страну, на чијој афирмацији можемо управо њој да захвалимо. И незаобилазна је позиција жене – у друштву, у књижевности, у љубави – о којој је она много мислила. Али има ту још много неосвешћених разговора, као и у *Поми преко*.

У роману на живој безимене јунакиње преламају се Андерсенова Снежна краљица и Брејтонова Нађа. Какве пројивречности оне носе са собом? Снежна краљица носије мифафора а Нађа двојница над чијом појавом и над чијим гласом лебди њихање главне јунакиње „Ко сам ја?”

Нађа је у роману само име за једно од *ја* која воде разговоре, међусобно се преиспитују, подривају и подржавају. Асоцијације на Брејтонову Нађу су опет преко имена, као и у *Поми преко*, што је за мене много више надреалистички поступак, него траг било какве психоаналитичке претензије које су ми спочитане у једној новинској критици. У свом првом „Манифесту надреализма” Брејтон скреће пажњу на инспиративност прича за децу, бајки, легенди, народног стваралаштва из којег су особито северне и оријенталне књижевности доста позајмљивале. Бајке, чак и када су ауторске, носе у себи архетипске елементе, а

ова специфична, урбана бајка Андерсенова увек ми је постављала толико питања, од оног о необичној привлачности непознатог и хладног, па до побеђивања једне логике другом, односно наводила ме је на некакав закључак о алтернативним путевима и истинитости онога у шта верујеш. Ова бајка је у савременој литератури и другим уметностима доживела разне обраде, релативно је честа референца, посебно у феминистичкој визури (нпр. Леонора Карингтон). На српском језику треба да се појави и роман Мајкла Канингама *Снежна краљица*, да и не помињем Дизнијев актуелни цртани филм *Frozen*, инспирисан Андерсеном, али доста критикован због замене већине женских ликова – сем главних – мушким, и уклапањем Герде, односно Ане, у шаблон јунакиња Дизнијевих цртаћа.

Бајка и надреалистички роман. Ако бисмо сујројстивили време насјанка ових дела и покушали да дефинишемо одлике ових књижевних форми колико би се они могли тумачити и као могући начини представљања и перцепције стварности у роману?

И једно и друго представљају путоказ за другачије читање познатих знакова, па и искошено доживљавање себе као делатне и мислеће особе. Да ли нешто доживљавамо као свој избор, као одлуку коју смо донели, или као сплет околности, бретоновску магичну случајност, ствар је перцепције и инспирације.

На који начин се свакодневица, искуство доживљено и додир са другим људима прелама на унутрашњи животи јунакиње?

Исто као што се и искуство појављује као основ писања. Књижевност као стилска вежба не може опстати, мора постојати неко место сусрета између људских искустава.

На другој страни представљају и читање: шта је преостало од приче у књижевности и од комуникације као изражавања блискости у реалном животи?

Структура приче и њене кључне тачке се мењају, како се мења и човеков доживљај властитог времена и егзистенције. Ми волимо класике, али они не описују наш свет.

А прича је замењена песмом и плесом. Рефрен књиже је песма Сен Жермена док су поглавља именована плесним фигурама. Како и због чега све изабрали салсу?

Изабрала сам салсу зато што ми је причала некакву причу и зато што ми је предочавала један вид комуникације који ми је раније био неразумљив. Желела сам да постигнем својеврсну тактиљност текста, телесност, бар на тренутке, тако да он не буде одвећ херметичан због свог песничког језика и слика, већ да посеже за читаоцем и нуди другачију врсту комуникације.

Кросфејд као лирски роман, њесма у њрози или хиѡерѡексиѡ?

И још понешто, ако неко има даље асоцијације. Мислим да се она може отварати на различите начине, у зависности од очекивања које читалац има. И напомена на почетку о такозваном „рефрену“ књиге настоји да опусти читаоца, да унесе шалив тон и успостави међусобно поверење, односно претпостави некакво саучесништво аутора и читаоца.

Дакле, Поље књижевности се ѡроширује у роману и ѡвезује са музичким и ѡлесним референцама. Каквим језиком и о чему ѡроговарају у ѡом случају, ѡело, ѡкреѡи и музика („Свако ко је заѡлесао ѡесно сѡиснуѡи уз ѡѡознаѡѡѡ, валцер или ѡѡанѡ, зна да се моћ речи ѡрецењује“)?

Све већа доминација виртуелног простора и доживљаја прети ономе што смо некада доживљавали као аутентично. Ову међусобну испомоћ књижевности, музике, плеса доживљавам као хуманистички подухват. Понављам, желела сам да тај језик буде готово опипљив, рељефан. Постоје ствари и појаве о којима непрестано разговарамо и језик их је сит, трагала сам за вербализацијом онога што можда не делимо са другима, а понекад и не освешћујемо уопште, а неминовно игра велику улогу у нашој аутоперцепцији.

За наслов романа одабрали сѡе ѡермин из инжењеринѡа звука чија се значења умножавају и разликују. Какво значење Кросфејд има за саму сѡрукѡуру и композицију романа а какво за ѡјојдиначне фразиментѡе-гласове?

Одавно су нам Вирцинија Вулф, Џојс и други предочили да се нечије унутрашње стање више не може изразити без остатка једном песмом, наративом, дневником... Ти гласови, надметања, претапања, надглашавања су присутни у нама и доприносе буци или музици душе, како кад, које нас чине таквима какви јесмо. Ако су аутори с почетка прошлог века могли своја дела да пореде

са класичним композицијама, нама је много ближи фрагментаран доживљај, у којем су крај и почетак замрљани, чије је порекло двојно, а естетика збуњујућа. Постоје у нашој култури и књижевности многи проблеми који нису обрађени на продубљен и суптилан начин са женског становишта и увек је изазовно суочити се са оним што нам је властита средина поставила као модел и очекивања. Те гласове, такође, никада нећемо до краја утишати, ма колико се трудили. Тако да, ма колико неке можда ова књига деловала солипсистички – у односу на текст који отворено реферише на дневно-политичко које се маскира у некакву идеологију – она настоји да ухвати наше сложене и паралелне транзиције.

Јунакиња романа жели да напише роман о превођењу док јој глас Нађе сугерише да напише роман о њлесу. Ако Кросфејд разумемо као композицију најбољих њасажа – инструменталних и вокалних да ли су на крају оба романа написана... Или је ипак нешто остало „изгубљено у преводу“?

Полазећи од размишљања о превођењу с једног језика на други, јунакиња долази до потребе превођења утисака и „снимака“ у речи. Ту је за мене и даље највећи узор Пруст. Роман о превођењу била је, заправо, развијена мисао о једној песми Емеа Сезера, надреалистички чудесној и опипљивој, чија је свака реч била пуна и тешка. (А која започиње: *Là / où l'aventure garde les yeux clairs / là où les femmes rayonnent de langage / là où la mort est belle dans la main comme un oiseau / saison de lait / là où le souterrain cueille de sa propre génuflexion un luxe / de prunelles plus violent que des chenilles / là où la merveille agile fait flèche et feu de tout bois...*) Сезер је умро док сам ја размишљала о тој песми...

Толико тога је изгубљено у преводу, али је тај губитак унапред урачунат. Као што каже Хозе Ортега и Гасет, многи човекови подухвати су утопијски, па он ипак истрајава у њима, зашто би било другачије са превођењем? И притом мислим на обе врсте превођења.

Преводише са француског језика, бавили сје преводачком њоешком њесника Ивана В. Лалића. Шта се губи у преводу а шта је за Вас добар њревод?

Не постоји нека начелна дефиниција доброг превода. Све зависи од поетике самог дела и његовог аутора и преводачког тумачења. Али нисам за препевавање и удаљавање од прецизног језичког трансфера. Преводац мора да познаје дати страни језик

и књижевност, али и властити језик и књижевност, да би могао преводом да их богати, а не да ствара већ у старту застарела и поетички конзервативна дела. Што је боље упућен у контекст полазног дела и превода, преводилац има више изгледа за успех.

Пишејте и књижевну критику. За чиме данас истражује критика? Колико је важна и да ли за њом имају подједнаку употребу и илустриације и илустрације?

Последњих година пишем критику када ме на то нека књига посебно инспирише и када ми друге обавезе дозволе. Али улога критике и позиција критичара постала је крајње дискутабилна. Када неки критичари пишу аргументовано и критички вреднују дела, особито у дневној штампи, замера им се да пишу сувише стручно, као да књижевност треба вредновати у односу на неке друге критеријуме, а не књижевнотеоријске и књижевноисторијске. Многи тако и вреднују, мотивисани свим само не љубављу и одговорношћу према књижевности. У књижевним часописима има одличних критичких текстова, али књижевне часописе чита врло ограничен круг људи, тако да се глас струке ретко чује далеко.

Као критичар, предавач на факултету и истраживач, за каквим књигама истражујете?

Последњих неколико година, због докторске тезе на којој сам радила, највише сам читала модерну енглеску и америчку поезију, и наилазила на заиста врло узбудљиве и оригиналне поетике. Као предавач, највише сам упућена на класике светске и српске књижевности. Морам признати да поновно ишчитавање неких кључних, одабраних лектира сваке године пружа увек једну нову визуру и право утемељење за сва даља вредновања. Оно што изискује научни и предавачки рад јесте и свежа теоријска литература, која често уме да буде једнако провокативна и инспиративна као и сама књижевност. Највише волим када се ове понекад удаљене читалачке трасе намах преплету и изазову неочекивана открића и спознаје. Често они остају само интимна обогаћења наших живота заувек прожетих литературом, а у неким ситуацијама резултују истраживањима и тумачењима којима се не можемо отети, и таква страст је оно за чим трагам у новим књигама са којима се сусрећем.

И на крају још једном о Исидори Секулић: Како истражујете и како тумачите њено стваралачтво у контексту времена у којем

је сиварала и века у којем живимо... да ли Исидора Секулић може бити нација савременица?

Исидора Секулић је свакако једно од кључних имена српске књижевности 20. века, али је питање да ли је она канонизиран аутор попут Андрића, Црњанског. Њено место у историји српске књижевности чини ми се сличним оном Растка Петровића. Обома је много писано, а ипак се и данас њихова дела чине толико провокативним, а све о њима написано недореченим. Такође, у Исидорином случају су питања из приватног живота понекад замагљивала она књижевна. А притом је реч о ауторки чија вас дела можда неће освојити на прво читање, она вам не ласка и не попушта, али једном када јој се посветите, неће вас напуштати њене смеле идеје и интелектуалне слободе. Питање је колико смо као друштво одмакли од оне заједнице коју је она покушавала да еманципује. Нажалост, има тренутака када ми се учини да смо у неким аспектима чак и назадовали. Како данас читати Исидору Секулић? Без предрасуда, ако икако може. Онда можемо бити савременици.